THE SUBJECTIVITY OF ERUDITION: NICOLAE BALOTĂ

Iulian Boldea
Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: Nicolae Balotă's books reveal, each of them, another face of the scholar, another inner manner in order to be located in the Library's Universe, another revelation of the human. These are, in fact,the masks of the essayist, masks that hide and reveal simultaneously, these being aspects of his double spirit. Nicolae Balotă's texts are to be found, almost all, at the confluence between bookish and confession, between the rigor of the demonstration and the passional sensitivity in which the lyricism gives a specific mark to the savant sensitivity. Nicolae Balotă's essays have, beyond their scholarly figure, beyond the austerity of an academician vision, assumed affective accents which are linked to some privileged lectures, to a specific space of the bookish memory which gives the essayist the access path towards a past of the books that were read sometime or towards some favourite writers.

Keywords: essay, erudition, subjectivity, reading, memory.

E greu de spus care sunt trăsăturile criticii şi eseisticii lui Nicolae Balotă ce nu au fost deja enunţate, enumerate, descifrate de receptarea literară până acum. S-a vorbit, pe drept cuvânt, despre erudiţia autorului *Literaturii absurdului*, despre aspiraţia spre clasicitate a autorului *Umanităţilor*, de vocaţia sintezei sau de fervoarea analitică, de dramatismul intelectului ce se străvede dedesubtul paginilor cu ţinută apolinică, s-a vorbit de tensiunea spirituală şi de pregnanţa ideatică a enunţurilor. O particularitate de prim ordin a criticii lui Nicolae Balotă e tocmai detenta reflexivă a frazei, capacitatea autorului, cu alte cuvinte, de a orienta chiar observaţiile cu caracter subiectiv, sau cele consacrate contingentului înspre elevaţia semnificaţiei filosofice. Gheorghe Grigurcu sesizează o astfel de caracteristică, atunci când vorbeşte despre „forţa de transfigurare reflexivă" ce controlează viziunile şi enunţurile lui Nicolae Balotă: „Asemeni regelui Midas, «hermeneutul» transformă tot ce intră în raza percepţiei sale în asociaţii filozofico-estetice, în substanţă intelectualizantă. Admirarea unui peisaj desfăşurat dintr-un punct privilegiat al Apusenilor îi îndrumă astfel meditaţia către geometrii eline, către viziuni, printr-o relevantă incidenţă etimologică, universale". Fără îndoială că putem identifica, în volumele de eseuri ale lui Nicolae Balotă, o limpede apetenţă pentru asocieri, pentru expunerea sintetică şi pentru panoramarea unor tablouri ample ale literaturilor. După cum se remarcă şi un demers superior didactic, în măsura în care frazarea dezvăluie, mai degrabă aluziv, o anume pedagogie a valorilor, a idealurilor estetice şi a *modelelor* literare şi culturale pe care aceste pagini le expun cu rafinament expresiv. Nicolae Balotă este eseistul prin excelenţă, în sensul asumării unei posturi paradoxale, oarecum maniheice, în cadrul căreia precizia aserţiunilor, rigoarea investigaţiei se conjugă în chip deliberat cu o frenezie a asocierilor, cu o fervoare a analogiilor, cu o elocventă libertate a enunţării şi cu o veritabilă pasiune a digresiunii.

Fără îndoială că există şi o anume gravitate esenţială a criticii şi eseisticii lui Nicolae Balotă. Cărţile sale au ca resort esenţial o tensiune ideatică ce le structurează substanţa, o tensiune ce relativizează aserţiunile prea nete, pune sub semnul întrebării poncifele literaturii, dramatizează sensuri ale operelor literare, îşi asumă îndoiala metodică, ritualul unei nelinişti gnoseologice şi ontologice, ca modalitate privilegiată de acces la esenţa operei literare. De altfel, referindu-se la specificul criticii literare, Nicolae Balotă subliniază fundamentele filosofice, estetice şi antopologice ale acestei discipline a spiritului uman: „Există o dublă fundamentare antropologică şi axiologic-estetică a intenţionalităţii critice. Pe de o parte,

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

conştiinţa critică este solicitată din afară, ascultă un apel şi răspunde. Pe de altă parte, literaritatea operei, în funcţie de valorile pe care le reprezintă şi în primul rând de cele estetice, incită conştiinţa". Revelarea valorilor umanului prin intermediul excursului eseistic reprezintă o evidenţă în textele lui Nicolae Balotă. Sunt texte ce se raportează nu doar la opere literare concrete, la figurile unor autori mai mult sau mai puţin proeminenţi, dar şi la valorile perene ale culturii universale. Criticul este, aşa cum apreciază Mircea Iorgulescu, „un cărturar cu vocaţie pedagogică, un învăţat care scrie doct şi metodic despre orice în scopul de a instrui, un literat fin care a asimilat numeroase cunoştinţe de pe variate tărâmuri şi le împărtăşeşte cu fervoare". Pe de altă parte, figura cărturarului, efigia sa ascetică, de alură didacticist-livrescă, e dominată de o atitudine impersonală, de o pregnanţă apolinică a trăsăturilor şi atitudinilor, de moderaţie şi sobrietate. Într-un sugestiv *Solilocviu în amurg*¸ Nicolae Balotă rosteşte o adevărată profesiune de credinţă, nu numai literară: „Am căutat să slujesc Cuvântul frumos (nu mi-e ruşine de acest epitet azi aparent vetust) în sfera literelor: dar am năzuit (şi, vai, am reuşit prea puţin) să-l slujesc şi în adevăr, căci am avut chemarea Logosului. Cel mai nevrednic am fost în slujba în care mi se cerea o altă, mai înaltă vrednicie, în slujba Verbului divin".

Cu toată ţinuta apolinică pe care o presupun cărţile sale, Nicolae Balotă s-a implicat şi în polemicile literare curente. De amintit articolul *Direcţia nouă şi călinescianismul*, în care criticul consideră că modelul călinescian nu mai poate fi urmat, pe latura sa impresionistă, sugerând ideea că o critică estetică şi filosofică, fără a fi dogmatică sau excesiv normativă, e mult mai adecvată generaţiilor noi de scriitori. Evident, opţiunea lui Nicolae Balotă se susţine mai ales prin preeminenţa pe care o acordă eseistul unei fundamentări filosofice a literaturii, care se dezvoltă concomitent cu repudierea confuziei valorilor şi a efluviilor subiectiv-impresioniste în cadrul criticii literare. Metoda critică pe care o asumă, cu supleţe interpretativă, desigur, Nicolae Balotă porneşte de la analiza atentă, minuţioasă adesea, a operei literare sesizată în structurile sale particulare, pentru ca mai apoi, prin analogii, comparaţii, corespondenţe şi filiaţii stabilite cu rigoare să se ajungă la un cadru de referinţă conceptual, la anumite constante ale semnificaţiilor generale în care opera respectivă poate fi circumscrisă. Nicolae Manolescu subliniază, la rândul său, această „înclinaţie filosofică" a eseistului, dar, în acelaşi timp, remarcă şi accentele de „pedagogie critică" pe care cărţile lui Nicolae Balotă le asumă: „Autorul lui *Euphorion* gustă literatura numai după ce a explorat-o (filosofic, tehnic) şi, înainte de a admira la el un stil, admirăm o metodă, ceea ce ne convinge fiind nu geniul, explozia ideii şi a sensibilităţii, ci aşa-zicând ingeniul, pedagogia critică. El posedă ceva din arta meşteşugarului care construieşte planificat şi temeinic, o desfăşurare masivă de energie intelectuală în cea mai simplă demonstraţie care preschimbă critica într-o foarte serioasă şi metodică disciplină uzând în orice clipă de toate categoriile filosofiei sau ale istoriei culturii". În acelaşi timp, se poate remarca faptul că eseurile şi studiile critice ale lui Nicolae Balotă conturează, în dimensiunile lor de profunzime, arhitectura personalităţii autorului lor, cu sensibilitatea, ticurile şi preferinţele sale culturale, cu relieful său afectiv dictat, înainte de toate, de o pasiune livrescă incontestabilă, de valorile unui umanism de esenţă iluministă.

Pe de altă parte, formula de jurnal la care aderă Nicolae Balotă nu se bazează atât pe tribulaţiile corporalităţii, pe avatarurile cotidiene ale eului diurn, deşi există şi o astfel de latură, documentară, în *Caietul albastru*, ci mai curând pe înregistrarea devenirii spirituale. Spasmul cărnii e, de cele mai multe ori, estompat în beneficiul transcrierii unor reflecţii filosofice sau morale, de incontestabilă anvergură şi substanţialitate. Tânărul scriitor resimte, însă, irepresibilă uneori, şi nevoia clarificării propriului demers scriptural. Modulaţiile frazei, paralelismul afect/ scris, dinamica enunţurilor, cu arhitectura lor secretă, cu resorturile greu de bănuit, sunt câteva dintre toposurile pe care diaristul le dezbate, în cel mai neconcesiv şi, în acelaşi timp, sugestiv mod. *Caietul albastru* este, cu certitudine, una dintre cele mai

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

importante realizări ale literaturii autobiografice ale epocii noastre. E o carte-document, alcătuită din irizaţiile afectivităţii, dar şi din tensiunea unei etici subtextuale, niciodată proclamate retoric. O etică a scrisului şi a adevărului, o etică a refuzului oricărui compromis cu dogmatismul şi impostura comunistă, o etică a autenticităţii creatoare.

Un portret alcătuit din linii ferme, insinuant-expresive, datorat lui Gheorghe Grigurcu pare să desemneze cu reali sorţi de adevăr şi autenticitate efigia cărturarului: „Nicolae Balotă are ceva din înfăţişarea unui sacerdot al cărţii, tolerant-sever, cu o mare ambiţie ascunsă sub aparenţe de permeabilitate şi politeţe. E de statură măruntă, subţiratic, negricios, bine ras, în creştet cu o veritabilă *tonsure,* cu ochi orientali mari, aproape imobili sub arcade hieratice, dar străbătuţi de imperceptibili curenţi de nelinişte, cu o gură subţire, strânsă napoleonian, trădând gustul afirmării (...). Sobru în viaţa de toate zilele (deşi înveşmântat cu mare îngrijire), e un avid sublimat ce-şi rezervă apetenţele pentru zona ideală, cea scriptică. Dar de la altitudinea acesteia pare a jindui existenţialul a-i reface diligenţele şi îndoielile, elanurile şi slăbiciunile. O pendulare continuă între absolut şi contingent, între contemplativ şi practic îl distinge, răsucindu-i marea erudiţie către un anume pitoresc, nuanţându-i osârdia cu note omeneşti-preaomeneşti".

Cărţile lui Nicolae Balotă ne dezvăluie, fiecare dintre ele, o altă faţă a cărturarului, un alt mod al său de a se situa în universul Bibliotecii, o altă revelaţie a umanului. Acestea sunt, în fapt, *măştile* lui Nicolae Balotă, măşti care ascund şi revelează totodată, acestea sunt ipostazele dublului său spiritual. De altfel, în *Umanităţi*, eseistul întreprinde o fină analiză a dublului, cu toate determinaţiile sale subiacente: „Căci nu e întâlnire mai spectaculoasă decât a *omului* cu *dublul* său. Arta străveche, născătoare de monştri a omului arhaic reda, în tragic ori grotesc, chipul zămislitorului ei. Dar nu este, oare, arta omului din toate timpurile, şi, fireşte, din zilele noastre, un asemenea proces al omului care se confruntă cu *dublul* său, cu reflectările, proiecţiile sale? Ca şi arta, conştiinţa noastră, cea mai înaltă instanţă umană, purcede tot dintr-o asemenea dedublare. Persoana umană are nevoie – precum ne-o indică etimonul cuvantului – de o întâlnire a omului cu dublul său. Jocul trădând o fantezie debordantă a anonimilor creatori populari de măşti te îndeamnă la meditaţie. Jocul omului cu masca sa – chiar dacă se prezintă sub aspecte grotesc-carnavalizate – este întotdeauna plin de tâlcuri grave pentru destinul omului". E limpede că acest topos literar cu o carieră impresionantă, *dublul*, este în strânsă legătură cu metafora măştii şi cu valenţele sublimate ale imaginarului. Nicolae Balotă surprinde o astfel de filiaţie, pornind de la câteva revelatoare vocabule româneşti: „S-ar putea pătrunde în arcanele acestui «joc» prin analiza semantică a prodigiosului cuvânt românesc, *chip*, şi a cuvintelor derivate din acesta: *închipuire, întruchipare*. Raporturile pe care le subînţelege această sferă semantică sunt determinate atât în procesul creaţiei, cât şi în acela al conştiinţei creatorului. Proiectăm în imagini sau idei *chipul* nostru, al timpului, al universului nostru. *Închipuirea* formatoare de modele a artistului sau savantului organizează acest univers. Iar opera noastră e *întruchiparea* eforturilor conştiinţei noastre spre realizarea proiectului ei. Dialog al conştiinţei, opera e joc suprem al Omului cu Dublul său".

Eseurile lui Nicolae Balotă au, dincolo de ţinuta lor doctă, fără a fi suficientă, dincolo de austeritatea unei viziuni clasicizante, dincolo de subtilitatea investigaţiei analitice, şi asumate reverberaţii afective; se întrevăd aici sonuri subiective pe care autorul nu se străduieşte prea mult să le atenueze sau să le camufleze. În general, astfel de inserturi afective se leagă de anumite lecturi privilegiate, de un anumit spaţiu al memoriei livreşti care îi oferă eseistului calea de acces spre un trecut al cărţilor citite cândva sau al unor scriitori favoriţi. Cel mai elocvent argument al unei astfel de posturi ambivalente a textului, în care sobrietatea, rigoarea şi echidistanţa se întâlnesc cu volutele memoriei afective şi cu reprezentările imaginarului subiectiv este un fragment din eseul *Timpul regăsit în Proust*: „Lacrimile pe care nu le-am plâns niciodată, dar pe care le-am simţit şiroind, pe dinăuntru, arzându-ne, înecându-ne, ar

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

trebui un nume pe care să-l dăm acestor nevăzute... Sunt foarte puţine cărţile pe care, recitindu-le, să simţi nodul acela gâtuindu-te. Greu de mărturisit (pare, în epoca noastră, ruşinoasă de propriile afecte, dovada unei lamentabile sentimentalităţi) că mă încearcă plânsul ori de câte ori iau în mână vreun volum din *În căutarea timpului pierdut*. Ca şi zăpada de pe o carte a lui Bergotte pe care micul Marcel a citit-o într-o zi de iarnă, cu durerea în inima de copil că nu o va vedea pe Gilberte, şi pe care ani mulţi, mai târziu, când va lua din nou în mână cartea o va vedea troienind intrările de pe Champs-Elysées şi acoperind volumul, tot astfel, pentru mine, peste primele pagini din *Du coté de chez Swann* vor trece mereu umbrele caselor bătrâne, cu ferestrele ca nişte ochi somnoroşi în poduri, din Sibiul tomnatec al acelui an de război, apoi umbrele arinilor pe lângă care trecea micul tramvai arhaic (şi care azi, ca atâtea altele, nu mai e), pe platforma căruia mă aflam singur, cu cartea în mână. Dar numai această imagine se trezeşte, oare, ca sub atingerea baghetei unui magician, atunci când deschid volumul lui Proust? Cartea aceasta face parte dintre acele făpturi pe care le-am cunoscut, care ne-au fost aproape, şi despre care chiar Proust spune că «pentru a ne povesti prietenia cu ele, ne obligă să ne situăm în toate şi în cele mai diferite peisaje ale vieţii noastre»".

Demn de interes e faptul că Nicolae Balotă are darul de ne supune atenţiei opere şi scriitori pe care s-ar părea că îi ştim dintotdeauna, revelându-ne, însă, aspecte, faţete şi unghiuri de lectură inedite, cărări şi poteci ale textului mai puţin frecventate. Thomas Mann, de pildă, e perceput ca un prozator cu voluptatea glosării pe marginea unor alte texte sau pe marginea propriilor texte („Mare parte a sumei scrierilor lui Thomas Mann este alcătuită din comentarii. El pare un scholiast care scrie pe marginea unor texte: în cazul tetralogiei, pe marginea Bibliei. Glosele sale par greoaie, un joc secund, o scriere despre sau pornind de la alte scrieri. Îndeosebi operele maturităţii (şi cât de devreme s-a maturizat el!) au alura de o demnă lentoare a unor naraţiuni despre alte naraţiuni, încetinite în ritmul lor tocmai pentru că ele cuprind într-însele naraţiunea primară, şi, totodată, rotirea în jurul acesteia. Şi-apoi, ce poate fi mai grav, mai încet, de o mai savantă încetineală, decât evocarea unor mituri în care scriitorul întrevede o lume a repetiţiei". În *Iosif şi fraţii săi*¸ Nicolae Balotă surprinde un model paradigmatic al formelor repetitive care funcţionează la nivelul arhitecturii narative („Şi-apoi, ce poate fi mai grav, mai încet, de o mai savantă încetineală, decât evocarea unor mituri în care scriitorul întrevede o lume a *repetiţiei*. În *Iosif şi fraţii săi*, Thomas Mann - pe urmele acelui *scholar*, al savantului Karl Kereny – a închipuit o lume a formelor repetitive. Or, cum este posibil într-o asemenea naraţiune, plină de aluzii şi simboluri, o lume a comentariului, a jocului secund, a oglindirilor repetate, cum este posibil râsul, hlizeala batjocoritoare ori înţelegătoare – totuna! – deriziunea insinuată subversiv în demna ţesătură a întâmplărilor narate?"). Pasiunea documentării, incursiunile erudite în domenii diverse ale spiritului, culturii sau istoriei se întrevede la Nicolae Balotă cel mai bine, poate, într-un eseu consacrat uneia dintre cele mai strălucite prozatoare a literaturii secolului XX – Marguerite Yourcenar (*Marguerite Yourcenar sau Imaginea unui umanist*). Comentând romanul *L'oeuvre au noir*, Nicolae Balotă realizează, în debutul eseului, o circumscriere a epocii din care autoarea îşi selectează personajul principal, „personaj parabolic, purtătorul unei conştiinţe noi, în aurora erei moderne". Complexitatea personalităţii lui Zénon e subliniată tocmai prin anvergura sa spirituală, prin setea sa de cunoaştere şi prin vocaţia, mereu reconfirmată, a definirii de sine, a căutării propriei identităţi ontice şi gnoseologice: „Căci eroul ei, Zénon, se străduieşte, într-o viaţă ameninţată de multiple adversităţi, să se definească pe sine descoperind lumea. Spre deosebire de unii umanişti, el este lipsit de egoismul şi orgoliul unui *homo per se* (formulă aparţinând lui Erasm şi definind omul care se cultivă doar pe sine. El nu caută – asemenea unor cugetători şi artişti ai Renaşterii italiene – mai presus de toate, gloria. Lipsit de cezarismul spiritual al acestora, el caută să întărească imperiul *omului*pe acest pământ. De aceea se slujeşte de spiritul său pentru a sparge zidurile care

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

limitează omul. Investigaţia ştiinţifică nu este, pentru el, un exerciţiu gratuit al minţii, ci un efort lucid vizând fericirea omului în lume".

Zvonul amintirii, tandreţea calofilă a memoriei, dinamica afectivă a frazării sunt prezente cu şi mai multă vigoare în paginile consacrate unor scriitori români pe care autorul i-a cunoscut. În eseul *Radu Stanca şi Sibiul baladesc*, Nicolae Balotă se lasă sedus de retorica amintirii, de ritmul confesiv al cuvintelor, configurându-i poetului o biografie spirituală fastuos-ritualică; ipostazele eului liric sunt tot atâtea măşti ce se subsumează condiţiei de *victimă*, de captiv al spaţiului claustrant şi auster al burgului transilvan („dar, ori de câte ori deschid cartea poeziilor lui Radu Stanca, acest trubadur transilvan, companion ideal al unor tinereţi pe care el singur a ştiut să le păstreze pe veci, uzând de şiretlicul morţii mincinoase, un chip al Sibiului mă împresoară, acela al propriei mele vârste baladeşti. Căci, versurile lui Radu Stanca sunt, înainte de toate, rodul victorioaselor lupte ale tinereţelor unui poet care şi-a descoperit, de timpuriu, *locul* predestinat al vocaţiei sale. Un Sibiu fabulos, cetate medievală în care un dublu romantic al poetului urcă tăcut, cu mâinile la spate, îngusta stradă Fingerling, cu scări şi culoare obscure, cu stradele care-l înghit dintr-una-ntr-alta. Poetul a intrat, noaptea, în cetatea adormită, atras de apelul thanatic al turnurilor în care nimeni nu mai străjuieşte, al catedralei cu tuburile orgei în care heruvimii au amuţit, al acoperişurilor cu ferestre oarbe rânduite pe mai multe caturi"). Profilurile critice ce prind contur în cărţile lui Nicolae Balotă sunt sugestive în primul rând prin darul sintetizării unor trăsături oarecum disparate, dar şi prin plasticitatea caracterizărilor, niciodată terne sau lipsite de culoare, dimpotrivă, cu un relief viu, cu o prospeţime a contururilor caracterologice extrem de sugestivă. Un astfel de profil critic e cel al lui G. Călinescu; Nicolae Balotă subliniază latura barocă a sensibilităţii autorului *Operei lui Mihai Eminescu*, „hedonismul spiritual" ce animă reacţiile şi manifestările critice ale acestui „emul al clasicilor" care „vede adeseori opera prin creatorul ei". Se pune accent, în mod îndreptăţit, pe latura imaginativă a demersului critic, într-o tentativă de a sublinia dinamismul şi versatilitatea temperamentului critic călinescian: „Fantazia critică îşi extrage alimentele din sfera imaginară a unui *deja vu*. Lui Călinescu operele îi oferă imagini pe care, asemenea unui artist, le proiectează, transfigurate, în opera sa. El face parte dintr-o familie de spirite care, în primele sale eseuri, n-a făcut decât să aşeze cap la cap citate din autorii săi preferaţi, grupându-le pe anumite teme şi legându-le între ele prin scurte reflecţii personale, tot astfel numeroasele eseuri critice ale lui Călinescu nu sunt decât asemenea citate înşirate, rezumate de opere, enumerări delectabile, mozaicuri foarte personale, căci cel care le-a alcătuit a ştiut să confecţioneze un *colaj* de rafinată artă critică. Dar, de cele mai multe ori, Călinescu se apleacă asupra obiectului său – un personaj, o aventură fictivă, o frază, un cuvânt – şi extrăgându-l din contextul operei, îl ipostaziază, face dintr-însul un *chip* revelator. *Închipuirea* sa, operând cu asemenea *chipuri*, le precipită în concentrate concret-abtracte, în *întruchipări* semnificative".

Eseurile lui Nicolae Balotă se impun, pe lângă erudiţia şi spiritul enciclopedic ce le animă, şi printr-o apetenţă neîndoielnică pentru poeticitate; fraza învăluitoare, accentele subiective, pătrunderea delicată în labirintul afectivităţii unor opere sau temperamente artistice, sunt trăsături observate, între alţii, şi de Gheorghe Grigurcu: „Nevoia subiacentă de substanţă poetică e atât de vie la Nicolae Balotă, încât nu numai că îi determină cuantumul activităţii debordante «la curţile» marii creaţii, dar îi produce şi, aşa cum am arătat, un complex, încorporarea unei ispite. Atras şi respins de poezie, ca de o veritabilă obsesie, autorul *Labirintului* luptă în serviciul său şi împotrivă-i cu aceleaşi arme. Nu doar cu o apetiţie filosofică aplicată literaturii, cu o informaţie ce aplică opulenţa referinţelor, un plan contextual «enciclopedic», dar şi cu o înclinaţie pedagogică, venită parcă dintr-o rutină propovăduitoare". De altfel, se pare că textele lui Nicolae Balotă se găsesc, aproape toate, la confluenţa dintre livresc şi confesiune, dintre rigoarea demonstraţiei şi sensibilitatea pasională în care efluviile lirismului conferă o amprentă specifică unei sensibilităţi eminamente savante.

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

Semnificative pentru această paradoxală configurare a scriiturii lui Nicolae Balotă sunt câteva aprecieri despre arta lecturii, din volumul omonim: „Lectura nu mai trebuie să fie doar comuna înţelegere a semnificaţiei unor simboluri codificate, nici scrisul doar necesara comunicare a unor asemenea simboluri. Lectura ca artă se întemeiază pe o subordonare a lecturii informaţionale, pe o deturnare a comunicărilor directe. De la alfabetarul prin care am bâjbâit copii, prin penibila silabisire şi psalmodiere a uceniciei noastre, până la deprinderile tehnic superioare ale compulsărilor şi colaţionărilor de texte, o cale duce, directă (...). Chiar dacă iubind cartea nu te preschimbi într-însa, simţurile tale toate participă la cunoaşterea ei delectabilă (...). Orice fel de lectură e deformatoare. Lectura ca artă, nu mai puţin decât altele. Atât că deformarea caută să se preschimbe aici în formare. Arta lecturii năzuieşte spre producerea unor forme noi". În *Argument*-ul la volumul *Arta lecturii*, eseistul recunoaşte, în fond, relativitatea valorilor literare, dar şi a comentariului asupra acestora, „relativitate impusă chiar de prezenţa autorului, a cititorului interpret, a scriitorului şi hermeneutului în comentariile sale. În cartea aceasta a atâtor cărţi, scribul interpret apare în textele sale ca şi pictorul ce se zugrăveşte pictând în propriile sale tablouri. Să-i fie iertată această ultimă deşertăciune".

Eseurile lui Nicolae Balotă subliniază, însă, şi talentul de portretist al autorului, capacitatea sa de a surprinde, în linii ferme şi, în acelaşi timp, expresive, silueta unui scriitor, profilul unui temperament, reacţiile caracterologice ale unui artist, fluxul şi refluxul unei conştiinţe. Portretul lui Blaga, alcătuit din contraste şi antinomii, e, poate, cel mai sugestiv din creaţia lui Nicolae Balotă: „Sete de lumină – fugă de lumină, sete de tăcere – aspiraţie la cuvânt, tendinţe ambivalente constituie mareele, fluxul si refluxul acestui univers poetic… […] Acest tărâm este un continent al sensibilităţii, al sufletescului, al spaţiului psihic. Blaga e poetul animei în veşnică frământare, într-un continuu efort de autorevelare şi de autodepăşire. Desigur, nu înţelegem prin anima doar domeniul trăirilor subiective ale poetului, ci acela al unor experienţe depăşind această subiectivitate. Lucian Blaga nu este poetul unor aventuri existenţiale, ci ale unor experienţe esenţiale". În cazul lui Nicolae Balotă, există o permanentă glisare a frazării, de la tentaţia conceptualizării înspre modalităţile literaturii propriu-zise, cu o implicare mai susţinută a propriei sensibilităţi, a propriului temperament în dinamica textului. Dioptriile livrescului, prin care eseistul citeşte literatura lumii sunt, mereu, corectate de reflexele melancoliei unui spirit greu încercat de convulsiile istoriei, ce cunoaşte gustul relativităţii tuturor lucrurilor, cunoaşte valoarea şi preţul „meseriei de a trăi". Viaţa lui Nicolae Balotă e o viaţă închinată cărţilor, dăruită pasiunii lecturii. Cum bine observă chiar autorul *Artei lecturii*, „lectura poate să devină un mod de a fi. O existenţă livrescă? Nu este, oare, o primejdioasă alienare într-o asemenea identificare a vieţii *trăite* cu cea *citită*? Nu-l pândeşte, oare, complexul Don Quijote pe oricine se lasă sedus de cărţi, transformat într-un dublu al ficţiunii sau al discursului lor? Şi, totuşi, scrisul şi cititul, deprinderi primare ale culturii noastre, pot să determine o existenţă, fără să o proiecteze iremediabil într-un spaţiu imaginar". Cărţile lui Nicolae Balotă nu doar instruiesc, nu oferă doar cunoştinţe despre cărţi şi autori, despre idei trăite şi metodologii ale literaturii, ele şi seduc. Efectul lor modelator este dincolo de orice îndoială. În acest fel, demonstraţia şi fluiditatea memoriei livreşti, severitatea analizelor şi frenezia asocierilor, rigoarea aserţiunilor şi vibraţia afectivă, toate aceste antinomii ale expresiei critice conferă originalitate unei creaţii de indiscutabilă valoare ideatică.

BIBLIOGRAPHY

Gh. Grigurcu, *Critici români de azi*, 1981; A. Martin, *Paranteze*, 1981; Cr. Livescu, *Scene din viaţa imaginară*, 1982; Z. Sângeorzan, *Anotimpurile criticii*, 1983; M. D. Gheorghiu, *Reflexe condiţionate*, 1983; Gh. Grigurcu, *Între critici*, 1983; Monica Lovinescu,

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)

Unde scurte, I, 1990; V. Cristea, *A scrie, a citi*, 1992; Gh. Grigurcu, *Peisaj critic*, I, 1993; V. Ierunca, *Dimpotrivă*, 1994; Gh. Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei şi a disidenţei*, 1999; *Convorbiri literare*, nr. 3, 2000 (semnează M. Solomon, N. Steinhardt, I. Ploscaru); I. Pop, *Viaţă şi texte*, 2001; M. Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, II, 2001; *Dicționarul general al literaturii române,* A/B, București, 2004; M.Vs. [Marian Vasile], în *Dicţionarul general al literaturii române*, A / B, 2004; *Vatra*, nr. 6 – 7, 2008 (semnează I. Boldea, Pr. M. Boilă, I. Constantin, Gh. Grigurcu, M. Finkenthal, L. Volovici, Al. Cistelecan, N. Prelipcieanu, M. Petreu, I. Petraş, M. A. Diaconu, S. Cordoş, N. Sălcudeanu, C. Pricop, I Buzaşi, I. Pârvulescu, L. Cozea, D. Vighi, D. Chioariu, M.-A. Tupan, M. V. Buciu, V. Chifor, N. Cliveţ, C. L. Cuţitaru, Gh. Glodeanu, C. Moraru, R. Voinescu etc.).

BDD-A27421 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:54:34 UTC)